

L'escolapi mataroní P. Gabriel Cardona i Sala morí a Mataró el 12 de desembre de 1897, aviat farà cent anys.

Coincidint amb l'aniversari, l'arxiver de l'Escola Pia de Catalunya, P. Joan Florensa i Parés, en dona notícia biogràfica.

EL P. GABRIEL CARDONA I SALA (1831-1897)

Fa cent anys de la mort de l'escolapi mataroní Gabriel Cardona i Sala. Quatre dies després de la seva mort, un altre escolapi n'escrivia uns *Apuntes biográficos* que es publicaren a Mataró l'any següent. La necrologia oficial que l'Escola Pia publica de cada religiós també es publicà el 1898; són escrits excessivament breus, tot just una pàgina la necrologia i cinc escrites del fulletó. El *Diccionari biogràfic* publicat per l'editorial Albertí li dedica tres ratlles i mitja. El P. Tomàs Viñas el va incloure en el volum I de l'*Index bibliobibliographicum* (p. 189-191) dedicant-li una biografia prou extensa. En el *Diccionario Enciclopédico Escolapio* (vol. II, Salamanca 1983) hi ha una breu biografia, semblant a la que figura a *Escuelas Pías de Mataró: su historial pedagógico* del P. Claudi Vilà (Salamanca 1972, p. 770). Les dades es van repetint sense aportar-hi res de nou, i es limiten a enumerar els llocs on resideix i els càrrecs que se li encomanaren. Crec que falta investigar i aprofundir en cada una de les etapes de la seva vida per a conèixer millor la personalitat del P. Gabriel. Aquest article voldria ser una aportació a la biografia del P. Cardona en el centenari de la seva mort.

Les notes biogràfiques esmentades coincideixen a descriure el caràcter del nostre personatge com a home afable, senzill, bondadós, modest, religiós exemplar, que va saber fer-se infant.

Fill d'una família industrial de Mataró; els pares eren Francesc i Margarida. Va ser batejat el mateix dia del naixement, el 3 de maig de l'any 1831, per Mn. Josep Janer. Assistí a les aules de Santa Anna des de la primera infància i allí es va sentir cridat per Déu al servei dels infants.

Abans d'ingressar a l'Escola Pia rebé la confirmació al palau episcopal de Barcelona el 4 de gener de 1846, ja que era condició per entrar al noviciat. El 13 de juny a Mataró el P. Josep Rius li vestí la sotana escolàpia i dos dies després es traslladà a Sabadell per fer el noviciat; va tenir de mestre de novicis el P. Joaquim Parera (Santa Eulàlia de Ronsana 1811 - Puerto Príncipe 1882), religiós de gran espiritualitat que plantejà un mètode de formació dels novicis que perdurà una centúria: una característica era l'amor a l'estudi.¹

El P. Gabriel Cardona i Sala.

Professà a Sabadell el 12 de març de 1848 i l'endemà marxà cap a Barcelona per iniciar els estudis eclesiàstics al col·legi de Sant Antoni;² quatre anys després (1852) els joves estudiants catalans foren enviats a Albarrasí, on el P. Jacint Feliu els instruí durant un curs en les matemàtiques i les ciències. El P. Feliu va ser l'escolapi que millor intuï la necessitat de formar els joves en les ciències (matemàtiques, física, química, ciències naturals) per preparar-los per al batxillerat que l'estat anava imposant; si l'Escola Pia volia seguir complint la seva obra educativa en el nivell secundari, calia afegir l'estudi de les matemàtiques al ja tradicional llatí i humanitats. El P. Feliu n'era un bon coneixedor i mestre.³

El jove Gabriel torna (1853) a Catalunya, i és destinat al col·legi de Sant Antoni de Barcelona on s'encarrega del primer curs d'humanitats;⁴ i ensenya llatí als interns. Aprofita l'estada a Barcelona per ampliar els coneixements de física amb el professor de la universitat Dr. Antoni Rave; no va cursar estudis universitaris oficials, ja que no existeix expedient a l'Arxiu General Històric de la Universitat. Durant aquest curs 1853-1854 és ordenat sacerdot.

Només va romandre un curs a Sant Antoni, ja que el 1854 és enviat al de Santa Anna de Mataró, col·legi en el qual primerament s'havia format. No sabem l'ocupació dels primers cursos; és probable que impartís classes de primària. Des de 1860 imparteix les assignatures de «Nociones de historia general y particular de España» i «Nociones de geografía descriptiva» de batxillerat; també, des d'aquest curs, va ser el secretari de la secundària o secretari d'estudis; entre els seus alumnes s'hi comptà En Terenci Thos i Codina.⁵

El 1865, sense deixar de residir a Mataró ni abandonar l'anterior feina, fou nomenat secretari provincial. Al cap de poc temps, el rector de Balaguer, Agustí Costa, es va posar malalt i el P. Cardona va ser enviat el 1866 a aquella ciutat per a substituir-lo⁶; el P. Costa morí el 9 de setembre del mateix any. El P. Cardona va ser nomenat rector de la casa el 1866 i reeligit el 1869; hi va romandre fins al 1872.

Voldria detenir-me una mica a analitzar l'actuació del P. Cardona a Balaguer. El col·legi balaguerí encara no s'havia pogut refer de la destrucció causada pels francesos entre 1808 i 1814. «La fábrica del colegio tiene aún en ruinas más de su cuarta parte desde la guerra de la Independencia, sin que se haya podido reponer. Las

escuelas están situadas en la planta baja, el primer piso está alquilado para almacén, y la Comunidad habita el piso segundo» (segons la descripció del visitador provincial el 7 de novembre de 1859); i dos anys després, en una nova visita, es diu que «La iglesia es muy pobre en sus altares».⁷ Dos incendis posteriors –en un d'ells, el del 4 de desembre de 1861, quedà destruïda bona part de l'edifici– a aquestes descripcions agreujaren encara més la penúria econòmica de la comunitat; el breu rectorat amb la mort consegüent del P. Costa no contribuï a resoldre res.

En el llibre d'ecònom o despeses⁸, durant el rectorat del P. Cardona trobem anotacions que indiquen com el nou rector va anar arrançant la casa: reparacions a la teulada (novembre 1866), a la tàpia de l'hort (febrer 1867), obres al col·legi (maig 1867), obres durant els mesos d'abril i maig de 1868, completades amb d'altres els mesos de juliol i agost, també fan obres l'abril i maig de 1869; el 1870 s'arregla el seminari o internat; el 1871 li toca a l'església amb nous altars sense descurar el terrat. A més d'aquestes obres de paleta, trobem anotacions del pintat de diverses dependències o de la compra de mobles per a les habitacions de la comunitat o les aules, o de l'enrajolat de la casa o de la compra de cortines per a l'internat. Sabem que en el primer trienni de rectorat va pintar-se l'església i comprà una custòdia, dues làmpares i altres objectes per al culte; a més «se ha levantado de planta el altar mayor y abierto una capilla para el Smo. Sacramento, y dorado el altar de S. Luis; la sacristía ha adquirido dos buenas casullas». I durant el segon trienni va construir dos altars nous a l'església; l'un dedicat a la Mare de Déu de Montserrat i l'altre a la Mare de Déu dels Dolors.⁹

Sense l'arranjament de les dependències de la comunitat, escola o internat, la casa no podia funcionar bé; per això veiem que fins al 1870 hi ha més obres grans i després la millora de l'església i el moblament.

Però aquestes necessitats no privaren el P. Cardona de donar importància a la formació dels seus religiosos i des de 1866 trobem anotacions de compra de llibres per a la biblioteca de la comunitat; no tenim sempre la quantitat invertida ni menys encara els llibres comprats; al març de 1867, excepcionalment, l'ecònom anotà que es compraren dos llibres: *Collectio benedictionum i liter.a cat.a*, suficient per a confirmar-nos l'interès i amor a Catalunya que sempre manifestà el P. Gabriel. Va tenir cura de millorar la situació de l'arxiu de la casa i per això el maig de 1871

Signatura del P. Gabriel Cardona i Sala.

comprà vuit carpetes per a pliques; un nombre així fa pensar que es tracta d'una reestructuració de l'arxiu. Tampoc no oblidà el bon rector els petits detalls que endolceixen la vida dels religiosos; cap any faltaren torrons, neules i pastes per a les festes de Nadal.

En el curs 1869-1870 s'obrí l'internat, tancat des de feia anys; començaren deu col·legials; era una bona ajuda econòmica per a la comunitat, la qual cosa permetia millores com ara les esmentades per a l'església.

Els ingressos que tenia la casa estaven condicionats per l'aportació de l'Ajuntament, la qual no havia variat des de la fundació feia quasi dos segles. Tot i la ratificació de l'escriptura de fundació feta el 4 de novembre de 1859, no s'havia canviat la qüestió econòmica; a finals del curs 1871-1872, la Junta Local d'Ensenyament instà l'ajuntament de Balaguer a incrementar l'aportació a l'Escola Pia, ja que amb la quantitat tradicional no es podia atendre l'increment de professors que l'ordenament de la primària i del batxillerat complets exigien i l'Escola Pia i els pares dels alumnes volien i demanaven.

D'on va treure el P. Cardona els diners per a les obres que hem esmentat i que de fet es pagaren? Cal notar que en aquella època era costum que només es comptabilitzessin les entrades i sortides diguem-ne oficials, les que s'havien de declarar; tot el que es podia (almoines, etc.) es portava en caixa a part; per això observem que ni la construcció de l'altar major ni la de dos altars i la capella del Santíssim consten en el llibre de l'ecònom (es finançaren amb diners que no es comptabilitzaren). Però el P. Cardona va treballar per aconseguir una altra font d'entrades amb què restaurar la casa: amb la desamortització de Madoz el 1855, els escolapis de Balaguer havien perdut alguns dels seus béns (censos, fons per a fundacions de misses); no tot s'havia venut o subhastat quan es paralitzà la venda pública d'aquests béns. El P. Cardona es va moure a través d'advocats amics per a recuperar per al seu

col·legi de Balaguer aquests béns o almenys cobrar-ne els rèdits que havien quedat penjats.¹⁰ Sota l'aparència d'un home bondadós hi havia també l'home intel·ligent que procura per la casa i defensa els seus drets.

L'escola i els alumnes eren evidentment la preocupació fonamental del P. Cardona a Balaguer.¹¹ No

tenim notícia sobre el funcionament de la primària. Ja estava reconegut el batxillerat quan hi arribà el P. Gabriel; ell ensenyà geografia i història. El nombre d'alumnes en el curs 1868-1869 fou de 19 en total (11 de primer, 5 de segon i 3 de tercer curs), la qual cosa representava un 20% els alumnes d'ensenyament privat matriculats a l'Institut de Lleida; la representació de Balaguer era ben nombrosa. Després el nombre d'alumnes baixà, arribant a 8 en el curs 1871-1872, últim del rectorat del P. Cardona; la queixa de la Junta Local d'Ensenyament de la manca d'interès per part de l'Ajuntament, que no gestionava la transformació que la nova legislació permetia, pot ser-ne l'explicació.

En l'informe que redactà l'inspector de secundària el curs 1867-1868 es diu que es compleixen el reglaments, que el professorat que imparteix les assignatures té la titulació deguda, que l'aprofitament del alumnes és satisfactori i que els professors treballen amb zel i aprofitament. No hi va haver problemes amb els alumnes, cosa freqüent en aquells anys a molts col·legis perquè les normes de matriculació canviaven. Com adverteix el P. Ramon Tarròs, «l'adveniment de la Gloriosa i la llibertat d'ensenyament no sembla haver afectat el funcionament del Col·legi de Balaguer, per més que les dades de què disposem són poques». A nosaltres aquesta manca de conflictivitat no ens estranya massa, perquè coneixent el tarannà del P. Cardona cal pensar que va saber posar oli a tots els conflictes i arribà a entendre's amb qualsevol tendència mentre li deixessin continuar el seu treball a l'escola. Anys difícils els del rectorat del P. Cardona a Balaguer però que superà amb harmonia, pau i concòrdia.

Va ser rector d'Igualada un nou trienni (1872-1875) i retornà a Mataró on residí vint-i-dos anys, fins a la seva mort.

L'última i més llarga etapa mataronina del P. Cardona la dedicà a l'escola i als alumnes en primer lloc. Sabem que ensenyà matemàtiques, ciències, i geografia estadística i comercial.

En aquesta etapa de plenitud de la seva vida, el P. Cardona es dedicà, entre altres coses, a recollir un monetari que arribà a comptar amb 1.448 peces o monedes de totes les èpoques i llocs; entre les quals hom destacava 80 de plata i 287 de coure d'origen ibèric, celtibèric, romà i colonials. Sembla que no va ser l'únic que hi contribuï, ja que s'havia originat en temps del P. Josep Rius i altres persones hi col·laboraren amb donacions considerables.

Ja deia anteriorment que el P. Cardona era amant de tot el que es relacionava amb el país. Estudià la seva literatura (recordem el llibre que comprà per a la biblioteca de Balaguer), la seva

geografia i la seva història; procurà la puresa de la llengua, que havia estudiat acuradament; quan l'amistat ho permetia, no s'estava de corregir l'interlocutor quan emprava paraules incorrectes; defensà que la predicació de l'Evangeli s'havia de fer en català, la llengua del poble. La devoció a la Mare de Déu de Montserrat, a la qual dedicà un dels nous altars que construï a Balaguer, és una expressió de la seva catalanitat.

Quan l'any 1883 el seu alumne Terenci Thos i Codina, amb altres patricis mataronins, fundà l'Associació Artística i Arqueològica de Mataró, el P. Cardona hi col·laborà i en fou nomenat vice-president.¹²

Joan Florensa i Parés, escolapi

CRONOLOGIA.

- 1831, 3 maig: Neix a Mataró.
- 1846, 13 juny: Entra a l'Escola Pia i inicia el noviciat a Sabadell.
- 1848, 12 març: Professió religiosa.
- 1848, 13 març: Passa a Barcelona per a cursar la carrera eclesiàstica.
- 1852: Estudia matemàtiques a Albarrasí amb el P. Jacint Feliu.
- 1853: Destinat a Sant Antoni de Barcelona, ensenya llatí als interns.

- 1854: Ensenya al col·legi de Santa Anna de Mataró.
- 1865: Nomenat secretari provincial residint a Mataró.
- 1866: Rector de Balaguer.
- 1872: Rector d'Igualada.
- 1875: Torna a Mataró com a professor.
- 1881: Nomenat vice-rector de Mataró.
- 1897, 12 desembre: Mor a Mataró.

NOTES.

1.- Un breu estudi de la formació que donà el P. Parera als novicis a *Analecta Calasanciana* (Salamanca 1988), p. 243-247.

2.- Prenem aquestes dades personals del llibre «Registro de novicios» a l'Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya (des d'ara APEPC). 05-01 / caixa 1.

3.- Sobre l'interès del P. Feliu per a la formació dels júnors escolapis en les ciències, hom pot consultar *Analecta Calasanciana* (Salamanca 1985), p. 449 i ss. i *id.* (1987), p. 162 i ss.

4.- RAMON TARRÒS, *Problemàtica educativa al segle XIX i organització dels col·legis escolapis de Catalunya (1838-1904)*, tesi doctoral dirigida pel Dr. Josep González-Agàpito a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona, 1990, p. 1893.

5.- RAMON TARRÒS, *Problemàtica...*, p. 663 i ss. i documents a p. 172 i ss.

6.- Devia arribar a Balaguer el 12 d'octubre de 1866 segons es dedueix del «Llibre de Misses» de Balaguer, a l'APEPC. 07-11 / caixa 7, núm. 2.

7.- Informes de visites a APEPC. 02-11 / caixa 1, núm. 1.

8.- El llibre es conserva a APEPC. 07-11 / caixa 11, núm. 1.

9.- APEPC. 07-11 / caixa 20, núm. 1, «Estado del Colegio» a les «Actas del Capítulo Local» dels anys 1869 i 1872 respectivament.

10.- Així es dedueix d'una carta de Jayme Clot al P. Cardona datada a Mataró el 21 d'octubre de 1866 i dirigida a Balaguer. APEPC. 07-11 / caixa 20, núm. 1.

11.- Dades sobre l'ensenyament, a TARRÒS, *Problemàtica*, p. 542-544.

12.- Vegeu *Tríptic de biografies del mataroní il·lustre Dr. En Terenci Thos i Codina* (Mataró 1923), p. 50.